

АЛЕКСЕЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали
науково-практичної конференції,
присвяченої 135-річчю
від дня народження
професора Й.І. Танатара

Мелітополь - 2016

Запорізька обласна державна адміністрація
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Мелітопольське національно-культурне караїмське товариство «Джамаат»
Громадська організація «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»
Мелітопольський відділ Географічного товариства України

АЛЕКСЄЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 135 –річчю від дня народження
професора Й.І. Танатара

Мелітополь - 2016

УДК 908 (477.64) (06)
ББК 26.891 (4Укр - 4Зап- 2Мел) я 5
А 47

Рекомендовано до друку Вченою радою природничо-географічного факультету від 26.08.2016 р. протокол №1

Редакційна колегія:

Молодиченко В.В. – ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор філософських наук, професор

Арабаджи О.С. – проректор із заочно-дистанційної форми навчання Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент

Даценко Л.М. – декан природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор геологічних наук, професор

Левада О.М. – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Резнік В.І. – голова громадської організації «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»

А 47 **Алексєєвські краєзнавчі читання:** Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 135-річчю від дня народження професора Й.І. Танатара / Відп. ред. О.С. Арабаджи. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – 142 с.

ISBN 978-617-7346-49-3

Конференція присвячена 135-річчю від дня народження видатного вченого та педагога, засновника відомої в світі рудної школи, першовідкривача жовтоводських уранових руд, дослідника криворізьких родовищ залізних руд, доктора геологічних наук, професора Йосипа Ісааковича Танатара. До збірки включені спогади рідних та колег про славетного мелітопольця, матеріали, присвячені історичній спадщині краю, суспільно-географічному аналізу, геологічним та рекреаційно-туристичним дослідженням, екологічним та природоохоронним проблемам регіону та краєзнавчому вихованню молоді.

Всі матеріали подано у авторській редакції. Відповідальність за підбір і виклад фактів у статтях несуть самі автори. Висловлені в статтях думки не обов'язково збігаються з точкою зору редакційної колегії.

ISBN 978-617-7346-49-3

УДК 908 (477.64) (06)

ББК 26.891 (4Укр - 4Зап- 2Мел) я 5

© Автори матеріалів, 2016

ЗМІСТ

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Й.І. ТАНАТАРА

<i>Екатерина Танатар</i> Tanatar Melitopolensi (Йосиф Танатар из Мелитополя).....	6
<i>Ганна Швидько</i> Вітчизняне і міжнародне інтелектуальне коло спілкування професора Йосипа Ісааковича Танатара.....	17
<i>Владимир Баранов</i> Палеодюны Северного Приазовья – как источники железной руды и каменного материала для изготовления культовых сооружений.....	21
<i>Світлана Новгородська</i> Комплекс речей Йосипа Ісааковича Танатара в колекції Мелітопольського міського краєзнавчого музею	25

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА МЕЛІТОПОЛЬЩИНИ

<i>Александр Алексеев</i> Садовод Бердянского образцового степного лесничества	28
<i>Виктор Исмаилов</i> Медовые россыпи самоцветов	31
<i>Ганна Калашнікова</i> Павло Ловецький – видатна постать Запорізького краю.....	34
<i>Владимир Резник, Светлана Себастьянская</i> Гидрологическая, медицинская и санитарно-гигиеническая характеристика водолечения в Северной Таврии XIX века	38
<i>Татьяна Савина</i> Дорога труда и радости.....	42
<i>Валентина Тимашова</i> Профессор Нина Абелевна Войлошнікова - сподвижниця географического образования в г. Мелитополе.....	45

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Олена Арабаджи</i> Міжкультурна інтеграція Мелітополя як чинник перспективного розвитку міста.....	50
<i>Михайло Момот, Олена Арабаджи</i> Проблеми націєтворення в умовах сучасного українського суспільства	52
<i>Анатасія Кондратенко</i> Територіально-галузева структура інвестицій в економіку Запорізької області.....	54
<i>Ольга Левада, Ірина Боговін</i> Основні тенденції ринку праці в м. Мелітополь.....	56
<i>Михайло Сажисв</i> Соціально-культурні аспекти національної політики України.....	59
<i>Михайло Сажисв, Ганна Денисова</i> Ключова проблема тіньової економіки в Україні	63

Тетяна Терещенко Проблеми та перспективи сталого розвитку Покровського району Дніпропетровської області	67
Ірина Донець, Миколай Стецишин, Даріна Хомотюк Роль краєзнавства у вихованні молоді.....	69
Надія Хавер Самореалізація та розвиток особистості учня шляхом використання потенціалу краєзнавства Херсонської області	71

РЕГІОНАЛЬНИЙ ГЕОГРАФО-ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Наталія Барабоха, Олексій Барабоха Природно-заповідний фонд міста Мелітополя: минуле, сьогодення, майбутнє.....	74
Володимир Воровка, Віктор Демченко Стратегія природничих наукових досліджень в межах Українського Приазов'я.....	76
Світлана Гришко Ландшафтна структура Радивонівського лісового масиву	79
Валерія Зав'ялова, Юлія Іваненко Екологічні проблеми ґрунтів м. Мелітополь і Мелітопольського району	83
Катерина Малініна Український заповідник – Хомутівський степ	86
Левон Ордян, Дарина Оболенська, Оксана Яременко Оцінка рівня забруднення поверхневих і підземних вод Херсонської області.....	88
Маргарита Підгайна Еколого-геологічна обстановка Херсонської області	90
Лариса Прохорова, Анастасія Гайдук Парк як важливий архітектурно-ландшафтний комплекс в межах урболандшафта (на прикладі Центрального міського парку м.Мелітополь).....	95
Лариса Прохорова, Вікторія Усольцева Вплив полезахисних лісосмуг на інтенсивність дефляційних процесів (на прикладі Мелітопольського району)	98
Геннадій Тамбовцев, Юлія Довженко Экологическая оценка территории в районной планировке и ее значение.....	100
Маргарита Янєва Еколого-біологічна характеристика популяції судака Каховського водосховища.....	103

ГЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, МЕТОДИКА

Людмила Даценко, Тетяна Зав'ялова Тектонічна будова Мелітопольського району.....	107
Ганна Денисова, Лариса Прохорова Аналіз геоекологічного стану берегової зони Азовського моря в районі міста Генічеськ	109
Олександр Поляшов, Анастасія Клименко Фракціонний аналіз пляжевих отложений в устьє реки Берда.....	111
Лариса Прохорова Деякі факти до історичного нарису щодо формування морської геології в Україні (кінець 19- середина 20 сторіччя)	114
Лариса Прохорова, Катерина Неберекутіна Геолого-екологічний стан Сергіївського залізорудного родовища (Приазовського району)	116
Юрій Хоменко, Алена Мунтян Експрес-оценка количественного содержания минералов в россыпных отложениях.....	119

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ*Ірина Арсененко*

Мотиваційні аспекти організації екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні 121

Олег Байтеряков, Дмитро Передрій

Розподіл рекреаційних погод курорту Кирилівка в 2011-2015 рр. 124

Тетяна Сапун

Фізико-хімічна характеристика родовища лікувальних грязей озера Велике..... 128

Олеся Топалова, Владислав Гончаров

Перспективи розвитку адаптивного туризму в національних природних парках України 131

Юрій Хоменко, Александр Поляшов

Геологические факторы как основа формирования туристской мотивации 134

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ 138

впливу та розробки заходів з вирішення екологічних проблем;

- делімітація кордону між Росією і Україною в акваторії Азовського моря. Активна фаза переговорів відбувалася на початку 2000-х років і потребувала оцінки стану більшості компонентів екосистеми моря, в тому числі і біологічних ресурсів. Також стояли питання запасів газу на шельфі моря, оцінки рекреаційного потенціалу, економічного потенціалу портів, мереж;

- стрімке скорочення обсягів видулення рибних ресурсів в Азовському морі. В кінці минулого та на початку сучасного століття в Азовському морі були зареєстровані найменші показники обсягів видулення рибних ресурсів. Комплексне управління даними ресурсами потребує чіткого визначення запасів, стану кормових ресурсів,

умов нересту та ін., що для Азовського моря не реалізується вже багато років;

- існування вздовж морського узбережжя України масштабного міграційного коридору птахів між Африкою та Євразією періодично спричиняє соціально-економічну напруженість завдяки переносу збудників хвороб (пташиний грип у 2005-2006 рр.). Необхідний постійний моніторинг.

Таким чином, дослідження приазовського регіону є необхідними і перспективними. Їх мають виконувати регіональні міжвідомчі наукові центри, створені з залученням провідних фахівців вищих начальних закладів у галузі вивчення морських та прибережних гео- та екосистем. Діяльність таких центрів має здійснюватись у відповідності до плану наукових досліджень, складеного на основі затверджених загальнодержавних програм.

Світлана Гришко
м. Мелітополь

ЛАНДШАФТНА СТРУКТУРА РАДИВОНІВСЬКОГО ЛІСОВОГО МАСИВУ

Дослідження лісових масивів степу України здійснювались вченими-біологами у 60-80-і рр. ХХ ст. з метою встановлення видового складу та бонітету лісових насаджень і їх фауни. Вчені-географи, особливо ландшафтознавці, даній проблемі практично не приділяли уваги, у зв'язку з чим дана стаття є актуальною з ландшафтознавчих позицій. Дослідження ландшафтної структури лісових масивів півдня України, зокрема Радивонівського, дають змогу більш ефективно підійти до створення сучасних лісових насаджень з метою збереження ґрунтових ресурсів, а також відновлення і примноження біологічних та рекреаційно-туристичних ресурсів території.

Дослідження Радивонівського лісового масиву розпочинаються у 1950 р. науковою експедицією під керівництвом О.Л. Бельгарда [2]. Експедиція вивчала лісові масиви, підпорядковані Мелітопольському лісгоспу, до якого належить і Радивонівське. Дослідження були спрямовані на вивчення ґрунтового покриву, рослинного та

тваринного світу, кліматичних особливостей території і послуговували основою для обґрунтування лісорослинних умов штучних лісів степової зони України. Тобто, проводилися ґрунтознавчі, гідрокліматичні, біологічні та лісознавчі дослідження і зовсім не приділялася увага комплексному ландшафтознавчому аналізу території. Варто зазначити, що комплексна наукова експедиція під керівництвом О.Л. Бельгарда найбільш повно вивчила лісовий масив і в подальшому подібних досліджень не проводилося. Нажаль, в Україні і зараз бракує ландшафтознавчих та географічних досліджень у степових лісових масивах, тому проведений ландшафтний аналіз структури Радивонівського лісу зроблено вперше, використовуючи комплексний географічний підхід.

Радивонівський лісовий масив знаходиться у Якимівському районі Запорізької області, біля с. Радивонівка між правим берегом Молочного лиману та пригірловою частиною р. Ташенак. Східною

межею лісництва виступає берегова лінія лиману, північна та західна частина не мають природних кордонів й розташовані на рівнинному плато і відмежовуються від сусідніх територій антропогенними утвореннями – польовими дорогами, сільськогосподарськими полями та кордонами населених пунктів. Південно-західна частина Радивонівського лісового масиву обмежена руслом р.Ташенак, а південна терасованим схилом.

У геоморфологічному відношенні територія лісового масиву різко розмежовується на чотири нерівні частини: заплаву, невелику ділянку представлену крутим схилом, розміщеному на сході і півдні території лісництва та основну частину, розташовану на підвищеному плато і вододільній рівнині. Таким чином, на території Радивонівського лісу чітко вирізняються чотири типи місцевостей: заплавної, схилової, плакорний і вододільний (рис. 1), які мають свої ландшафтні відмінності й специфічні лісорослинні умови.

Ландшафтна структура Радивонівського лісового масиву описана на основі аналізу таксаційного опису деревних насаджень у межах кварталів станом на 01.01.2009 р. [3] та особистих польових досліджень.

Заплавний тип місцевостей представлений двома кварталами – 99, 105 і займає 10% території лісництва. У 99 кварталі росте акація біла 25, 50 і 60 років 3 класу бонітету, каркас західний 25-30 років, гледичія звичайна 5-річного віку та дуб звичайний і ясен зелений 60-річного віку 2 класу бонітету. 105 квартал представлений акацією білою і каркасом західним 45-річного віку 3 класу бонітету, а також сосною кримською (25 років 2 клас) і гледичією звичайною (30 років, 3 клас). У зв'язку з достатнім зволоженням і наявністю суглинистих ґрунтів лісокультури у доброму стані, каркас західний дає природний приріст. У 105 кварталі заплава займає найбільшу територію, тому тут достатнє зволоження і родючі лучно-чорноземні ґрунти, що дають змогу добре рости вологовимогливим насадженням з дубу. У південно-західній частині лісового масиву квартали 99 і 105 мають терасований схил, який відмежовує заплаву р. Ташенак від плакору.

Схиловий тип місцевостей представлений кварталами 82, 87, 99, 104-108, 157 і займає 5% лісового масиву. Північно-східна частина схилу представлена 157 кварталом, у якому ростуть акація біла 50-річного віку та каркас західний 30-ти років 3 класу бонітету. Східна частина схилу, яка безпосередньо прилягає до узбережжя Молочного лиману, відмежовується 82, 87 і 104 кварталами. 82 квартал засаджений 40-віковою акацією білою та сосною кримською, яка пошкоджена пожежею у 2007 р. та пережила рубку 2008 р., тому потребує відновлення. У 87 кварталі добре росте каркас західний віком 25 років та акація біла 25-45 років, сосна кримська пошкоджена верховою пожежею у 2006 р. і потребує насадження.

Південна частина лісового масиву закінчується терасованим схилом, який простягається у 106, 107 і 108 кварталах. У 106 кварталі добре ростуть акація біла і гледичія звичайна віком 70 років, каркас західний 30 років та сосна кримська 25 років класом бонітету 3-4 бали. Акація біла і каркас західний мають природне походження і утворилися з підросту. 107 і 108 квартали представлені аналогічними породами того ж віку і бонітету, що і у попередньому кварталі. У всіх трьох кварталах лісові насадження добре ростуть, мають зімкнуту крону і потребують прорідження.

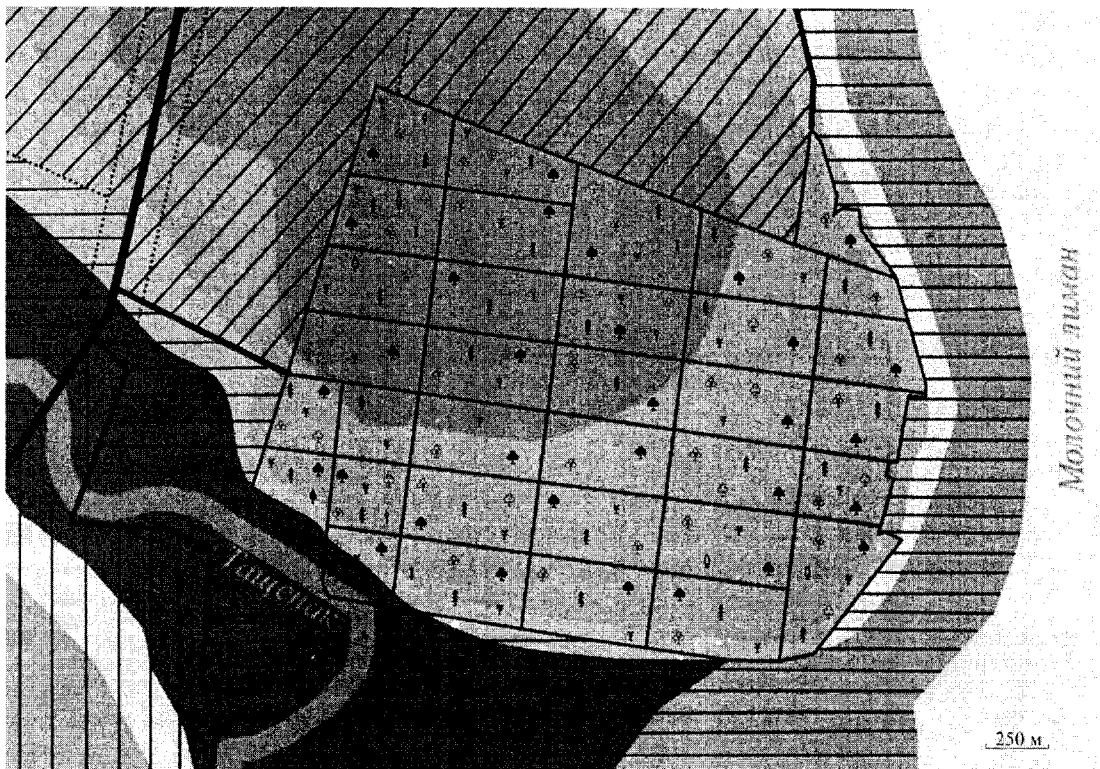
Таким чином, схили будь-якої експозиції повинні бути залісеними, щоб призупинити процеси розмиву і змиву ґрунтів. Лісові насадження схилів це посухостійкі листяні породи, які дають добрий приріст – акація біла, гледичія звичайна, каркас західний та хвойні, які представлені сосною кримською.

Плакор має відносно рівну поверхню з загальним нахилом на схід, займає 45% території Радивонівського лісового масиву і включає 81-87, 91-104, 106-108 та 157 квартали.

92 квартал засаджений 25-річним каркасом західним та акацією білою (25-45 років), сосна кримська зрублена у 2007 р. і представлена пнями, тому на цій території планується її відтворення. У 104 кварталі у доброму стані ростуть середньовікові насадження з акації білої (25-40 років), каркасу західного (25 років) та гледичії звичайної (15 років) 3 класу бонітету.

Мікрорельєф місцями чітко виражений і представлений задернованими невисокими піщаними підняттями кучугурного характеру і міжкучугурними улоговинами. Найкраще цей рельєф розвинений у східній частині лісового масиву, в кварталах, які прилягають до схилу.

По східній і західній галявинах лісу, які відкриті для вітрів відповідних румбів, і зараз йде інтенсивне формування піщаних пасом за рахунок акумуляції пісків, що видуваються з сусідніх пустирів і полів.

Умовні позначення

Південностепові полиново-злакові ландшафти
Приморські півзовни з антропогенним покриттям на неогенових відкладах

Лесові півзовни з темно-каштановими солонцюватими ґрунтами, в минулому під типчакowo-ковилковою рослинністю та під половими луками

- Володіли
- Плакори
- Похилі схили
- Круті схили

Інтразональні ландшафти

Заплавні ландшафти рівнини

- Лучно-степові солонцювато-солончакуваті заплави малих річок
- Лиманно-морські солончаківі*
- Лиманно-морські півзовни з солонцями, солончаками, полиново-злаковою та псамофітно-галофітною рослинністю

Лісокультурні ландшафти

- масивні
- лісосмуги
- Сільськогосподарські ландшафти*
- лучно-пасовищні
- польові
- Селітебні ландшафти
- Дорожні ландшафти

Породи дерев

- ☉ дуб звичайний
- ☉ ясен звичайний, зелений
- ☉ акація біла
- ☉ в'яз дрібнолистий, гладкий
- ☉ гледичія звичайна
- ♣ берест (в'яз малий)
- ♣ каркас західний
- ♣ сосна звичайна, кримська
- ☉ ялівець звичайний, віргінський
- ♣ дикі плодови (абрикос, груша, шовковниця)

Рис. 1. Сучасна структура лісокультурного ландшафту Радивонівської натурної ділянки

Радивонівський лісовий масив розташований в межах крайнього півдня зони рівнинного Причорноморського сухого степу з темно-каштановими та каштановими солонцюватими ґрунтами [1]. На плакорі ґрунти сформовані на алювіально-делювіальних відкладах з більш легким

механічним складом (піски і супіски), які в умовах сухого степу краще пропускають вологу та мають більш сприятливі лісорослинні умови у порівнянні з ґрунтами більш важкого механічного складу. Треба відмітити наявність дефльованих ґрунтів, які характерні для вітроударного крутого схилу.

На еродованих позиціях виділяються слабкозмиті, сильнозмиті та намівні делювіальні ґрунти.

У деревостані переважають однопородні насадження з білої акації, сосни кримської, сосни звичайної, сосни веймутової, ялівця віргінського, ясенів звичайного та зеленого, дуба звичайного, каркасу західного, в'язу малого, гледичії звичайної. Зустрічаються також різні види клена (польовий, ясенелистий, татарський) та тополі (бальзамічна, Болле, біла, чорна, пірамідальна), шовковиця біла та чорна, глід звичайний.

Таким чином, плакорні місцезростання складені темно-каштановими ґрунтами різного ступеню солонцюватості на піщаних, супіщаних і глинистих породах, які характеризуються несприятливим фактором ґрунтового зволоження. Лісокультури представлені посухостійкими видами з акації білої, гледичії звичайної, каркасу західного, сосни звичайної та кримської, ялівцю звичайного і віргінського.

Вододільний тип місцевостей має схожі лісорослинні умови з плакорними місцезростаннями і є найбільш підвищеною ділянкою на території лісового масиву. Вододіл характеризується несприятливим гідрологічним режимом, тому що має перемінний стік, а ґрунтові води залягають надто глибоко. Ґрунти вододільної рівнини дрібнозернисті суглинистого складу і представлені темно-каштановими варіаціями різного ступеню солонцюватості, що є несприятливим фактором для зростання лісокультур.

Територія рівнини займає 40% лісового масиву і включає 76-80, 83-85, 88-90 квартали. Лісові насадження представлені дубом звичайним, ясенем звичайним і зеленим, сосною кримською і звичайною,

акацією білою, каркасом західним, гледичією звичайною, різними видами клену: польовий, ясенелистий, татарський, тополями: бальзамічною, Болле, білою, чорною, пірамідальною, в'язом дрібнолистим і малим, ялівцем звичайним і віргінським, дикими плодовими (яблуна, груша, вишня) тощо.

Аналізуючи лісорослинні умови лісового масиву, можна зробити висновок, що якість лісових насаджень залежить від природних умов території і перш за все – від рівня ґрунтових вод, ступеня засолення ґрунту і його механічного складу. У межах усіх ландшафтних структур лісового масиву (схил, плакор, вододіл), окрім заплави, несприятливі природні умови для росту і розвитку лісокультур. Схиліві місцевості характеризуються змитими глинистими та суглинистими ґрунтами, на яких переважно ростуть акація біла, каркас західний і сосна кримська. Плакорні місцезростання представлені піщаними ґрунтами, на яких ростуть сосна звичайна і кримська, на суглинистих – дуб звичайний, каркас західний, ясен звичайний і зелений, клени, біла акація, гледичія звичайна, дикі плоди. Вододільні території мають також складні умови для розвитку лісових насаджень, що характеризуються глибоким заляганням ґрунтових вод і тому тут домінують листяні посухостійкі насадження акації білої, гледичії звичайної та хвойні насадження сосни, ялівцю, ялини. При цьому стан дуба звичайного гірший у порівнянні з його посадками у межах плакорних місцезростань. Заплава характеризується найбільш сприятливими лісорослинними умовами, що пояснюється достатнім зволоженням і родючими лучними ґрунтами. На цій території добре зростають дуб звичайний, ясен звичайний, каркас західний, акація біла, гледичія звичайна.

Література

1. Атлас Запорізької області / Гол. ред. Ф.В. Зузук. – К.: Укргеодезкартографія, 1997. – 48 с.
2. Искусственные леса степной зоны Украины / Под ред. А.Л. Бельгарда. – Х.: Изд-во ХГУ им. А.М. Горького, 1960. – 422 с.
3. Смаль Р.С. Проект організації і розвитку лісового господарства Державного підприємства «Мелітопольське лісове господарство» Запорізького обласного управління лісового та мисливського господарства. Богатирське лісництво. Таксаційний опис, відомості поквартальних підсумків / Р.С. Смаль, С.М. Смаль. – Покотилівка: Держкомлісгосп України, Українське держ. проектне лісовпорядне виробниче об'єднання, Харківська державна лісовпорядна експедиція, 2009. – 204 с.